

УДК 342

О. В. Соснін,

доктор політичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України
ORCID 0000-0003-4188-0887

С. Г. Гордієнко,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності факультету соціології та права національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
ORCID 0000-0003-0392-2601

РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЇ В СТРУКТУРІ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Сучасний етап розвитку України і світового суспільства характеризується інтеграційними процесами в сфері економіки, політики, науки, освіти, культури, на тлі використання цифрових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Вони формують глобальний інформаційно-комунікаційний простір і нові суспільно-політичні реалії у всіх соціально значимих сферах життя, являючись конструктивно-технологічною основою небаченої досі взаємодії країн і народів через Internet і online-системи.

Ключові слова: інформація, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-комунікаційна безпека, інформаційно-комунікаційна діяльність, інформаційний простір, наукова та освітня політика, інформаційне законодавство, юридична наука.

Впровадження новітніх інформаційно-телекомунікаційних систем і послуг глобального масштабу, як то: проект нового Президента України Володимира Зеленського «Країна в смарт-фоні», безумовно, створює величезні можливості для переходу України на нові рівні суспільно-політичного і технологічного розвитку в координатах вимог нової інформаційно-комунікаційної доби. Сьогодні всюди спостерігається активне поширення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і, відповідно, понять із «кошика» інженерних наук, як то: пошукова система, оператор пошукової системи, блогер, доменне ім'я, інсайдерська інформація, організатор розповсюдження інформації в мережі Internet, мережева адреса, мережеве видання, провайдер хостингу, єдина система ідентифікації і аутентифікації, електронний документ, електронні грошові кошти, інформаційна продукція,

обіг інформаційної продукції, класифікація інформаційної продукції, інформаційна послуга, інформаційна безпека дітей, інформація порнографічного характеру. Однак більшість понять поки що не знайшла свого місця в сучасному українському законодавстві, наприклад, це стосується таких категорій як електронна торгівля, електронна економічна діяльність, спам, кіберзлочинність, кіберзлочин, мережева угода/договір тощо, а Internet виконує функцію не тільки джерела інформації в тера-, пета- і екзобайтах, але й перетворюється на унікальний засіб професійного і наукового спілкування. В такий спосіб у нас відбувається створення суспільства, суть якого достатньо адекватно відображає синтетичний вираз «медійний тип спільноти». Важливо, що це стало напрямом розвитку не тільки господарської, а й усіх сфер діяльності людини, в умовах цифровізації і використання великих масивів да-

них, а найважливішою компетенцією сучасної людини стала здатність справлятися з новими викликами технологічного опанування сучасними цифровими ІКТ.

Початком нового етапу активізації роботи в цьому напрямі можна вважати прийняття Закону України «Про електронні довірчі послуги»¹ і впровадження в Україні спеціальних електронних послуг, зокрема, MobileID, яка дозволяє ідентифікувати особу за допомогою смартфона, спрощуючи ідентифікацію особистості при використанні цілої низки сервісів і online-послуг, зокрема, дозволяє: підписувати електронні документи; отримувати виписки з реєстрів; відкривати, вносити зміни або закривати бізнес, набагато надійніше, ніж через звичайні логін і пароль, оскільки технологія захищена сучасними криптографічними алгоритмами. Вона працює на всіх типах смартфонів, незалежно від операційних систем, які вони використовують. Молода команда реформаторів «Зе» бачить широкі перспективи для використання технології в цілому ряді галузей — банківській, освітній, електронних держпослуг, корпоративному секторі, медицині та інших. Технологія вже починає офіційно використовуватися з часу набрання 07.11.2018 р. чинності Законом² і сьогодні, щоб отримати MobileID, досить прийти в сервісний центр мобільного оператора з паспортом та ідентифікаційним кодом. Після верифікації особистості клієнт отримує спеціальну SIM-карту з функцією електронного підпису будь-якого телефону: на iOS, Android, Symbian і інших ОС. До широкого використання послуги вже готові оператори Vodafone і «Київстар». Останній почав тестувати MobileID ще в минулому році. Vodafone запустив її для контрактних абонентів вже в 2018 р. Lifecell повинен закінчити її впрова-

дження до наступного року. Технологію MobileID доповнює система онлайн-верифікації за допомогою банків BankID. У порівнянні з реєстрацією за допомогою логіна і пароля вона вважається більш безпечною і надійною та розроблялася для спрощення надання адміністративних та інших видів послуг.

Таким чином, під гаслом (проект) «Країна в смартфоні» новий Президент України не просто проголошує надію на радикальну перебудову на краще системи державного управління країною, відчувачи, що існуюча обов'язково буде знесена хвилями народного гніву і глобалізацією фінансово-економічних процесів, а починає діяти на вже достатньо опрацьованих у світі технологіях електронної комунікації. Можливо, що молоді команда «Зе» не до кінця розуміє, що у неупорядкованому процесі минулих інформаційно-комунікаційних і правових реформ було просто сховані рудиментальні уявлення про організацію демократичного суспільства і його економіки, які реалізовано в сучасному світі, але, здається, що, задаючи собі питання — чому так сталося, молоді реформатори починають діяти, запозичуючи світовий досвід з метою оптимально використати історичну ситуацію і величезні можливості України.

Ми не можемо говорити, що проблеми сучасного етапу значніші за ті, що були в минулому. Однак людина ХХІ ст. вже не в змозі підтримувати життя, не ставлячи між собою і природою технічні засоби. Дедалі більше доля людини залежить від того способу, яким вона підпорядкує собі наслідки технічного прогресу. Питання виникає як людина, яка підкорюється техніці, стане панувати над нею.

Формування глобального інформаційного суспільства³ і впровадження Internet в щоденне життя людини спричинило глибокі зміни в бутті людини, а, го-

¹ Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. (Набрання чинності 07.11.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19/>

² Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII (Набрання чинності 07.11.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19/>

³ Вираз «інформаційне суспільство» використовується в побуті і відображає за суттю — суспільство засноване на знаннях.

ловне, в самій людині — суб'єкті, діючому в радикально нових умовах життя і комунікації. Ці зміни настільки суттєві, що можна казати про народження якісно іншого, нового суб'єкта діяльності. Зрозуміло, що на тлі процесів становлення індустріального і постіндустріального суспільства в Україні виникли і більш серйозні виклики, але біда, яка у вигляді кібертероризму, кібершахрайства, «інформаційних війн», «цифрової нерівності» накриває нас хвилями, змінюючи уявлення про права і свободи громадян, захист їх персональних даних.

Реальний досвід впровадження в Україні інформаційно-комунікаційних реформ і проведення в 90-х роках минулого століття так званої інформатизації¹, свідчить про те, що всі вони супроводжувалися хаосом і сильним організаційним опором на місцях, неефективними витратами влади на створення начебто «модних», але незатребуваних сервісів.

Нагадаємо, що Національна програма інформатизації, яку було затверджено Законом України «Про національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р., як комплекс взаємопов'язаних окремих проектів, спрямованих на реалізацію державної інформаційно-комунікаційної політики на пріоритетних напрямках створення сучасної інформаційної інфраструктури України, не змогла виконати цю умову і взагалі в цілому була виконана недбало, постійно змінюючись і доповнюючись, залишивши за собою, врешті-решт, низку невирішених питань. Її остання редакція від 02.12.2012 року складалася з шести розділів (1. Загальні положення. 2. Фор-

мування і виконання національної програми інформатизації. 3. Фінансове забезпечення та економічне стимулювання виконання національної програми інформатизації. 4. Державний контроль за формуванням та виконанням національної програми інформатизації. 5. Міжнародне співробітництво при виконанні національної програми інформатизації. 6. Прикінцеві положення), однак і в ній не знайшлося місця для роботи правознавців і, як наслідок, не визначено інформацію як об'єкт відносин різних суб'єктів, і їх безпеки в умовах, які визначаються матеріальними, організаційними змінами в структурі суспільства, його економіки, соціальній сфері під впливом глобалізації.

До того ж, на жаль, значна частина нашого населення була виключена з процесу інформатизації і, як наслідок, повноцінної соціальної інтеграції в структурах громадянського суспільства. Проблема, безумовно, є глобальною, і її невирішеність у різних країнах змушує піддавати сумнівам саму ідею обґрунтованості концепцій інформаційного суспільства в якості нової наукової теорії. Особливості особливо відчутні в аспекті інформаційної нерівності, яка в даний час повторює всі лінії розколу, які склалися в індустріальному суспільстві. Інформаційно бідні сьогодні — це ті, хто в індустріальному суспільстві відносили до економічних найбідніших верств населення, а, значить, і постіндустріальному вони залишаються найбільш уразливими в соціальних аспектах — мають гірші умови доступу до освіти, охорони здоров'я, культури. Саме ці соціальні

¹ **Інформатизація** — сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Процес широкомасштабного використання ІТ у всіх сферах соціально-економічного, політичного і культурного життя суспільства з метою підвищення ефективності використання інформації і знань для управління, задоволення інформаційних потреб громадян, організацій і держави та створення передумов переходу держави до інформаційного суспільства.

Предметна сфера інформатизації територіального рівня включає: інформатизацію законодавчої та виконавчої влади; інформаційну підтримку діяльності господарюючих суб'єктів регіону; інформатизацію процесів управління соціальною сферою; інформатизацію процесів ефективного природо-користування та охорони довкілля. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.

групи сьогодні утворюють той самий цифровий розкол, який і на глобальному рівні визнаний основою нової нерівності — цифрової, яка в основному просто нова форма існуючої і раніше соціальної несправедливості, що виникла в результаті неоднакових економічних умов доступу до матеріальних і інформаційних ресурсів.

Розглядаючи якісні зміни у використанні інформації суспільством, необхідно підкреслити, що в сьогодишніх умовах надзвичайно важливим стає її якість і системність, що обумовлює «цифрову компетенцію» або нову «цифрову культуру» громадян і суспільства. Її традиційно розуміють як здатність вільно і безпечно використовувати свої інформаційно-комунікаційні навички. Їх здобувають у процесі навчання і професійної діяльності. Сьогодні цифрова культура фактично взагалі стає необхідною умовою життя в «оцифрованому» суспільстві, а економіка майбутнього її просто вимагає, оскільки вона надає людям нові можливості для професійного зростання і забезпечує участь у житті глобального інформаційно-комунікаційного суспільства.

Інформація в процесі виконання Національної програми інформатизації у сукупності своїх властивостей і надалі залишається у нас загадковим феноменом, навіть на тлі того, що у нас вже склалися певні уявлення про систему інформаційно-комунікаційних наук. Кризові явища, які пов'язано із невирішеністю проблем глобалізації та інформатизації, постійно зачіпають весь комплекс проблем нашого світоустрою і змушують нас дедалі більше усвідомлювати, що інформація має «подвійну» природу. З одного боку, вона близька до матеріальних засобів, оскільки інформацію можна купити, продати, а також замовити, записати, отримати, стерти, передати, а з іншого — при продажу інформації її кількість у продавця не зменшується, а у покупця збільшується. Інформацію можна копіювати і продава-

ти нескінченну кількість разів, до того ж, одержувач інформації оцінює її залежно від того, з якою метою він її купує, а тому більш суворо і відповідально ставитися до точності правових дефініцій в такій чутливій і ще слабо організованій сфері, як інформаційна, розвитком якої у нас опікується галузь традиційного права.

Існування великої кількості визначень інформації обумовлює складність, специфічність і різноманіття способів та методів тлумачення сутності цієї категорії в законодавчих актах. Відомі декілька поширених концепцій визначення інформації, кожна з яких по-своєму пояснює її сутність. Вони не існують незалежно одна від одної, а доповнюють одна одну, висвітлюючи різні сторони філософської категорії «інформація», не даючи повного і точного визначення внаслідок її багатовимірності. З середини XX ст. в результаті стихійного синтезу повсякденних, наукових і технічних знань під інформацією розуміється умова існування процесів взаємодії між людьми, людиною і автоматом, автоматом і автоматом; обмін сигналами від клітини до клітини, від організму до організму в рослинному і тваринному світі. В словниках інформація тлумачиться як одне з найбільш загальних понять науки, що позначає: 1) повідомлення про що-небудь; 2) відомості, що є об'єктом зберігання, переробки і передачі; 3) в математиці, кібернетиці — кількісна міра усунення невизначеності (ентропії), ступінь організації системи. ЮНЕСКО визначає інформацію — як універсальну субстанцію, що пронизує всі сфери людської діяльності, що слугує провідником знань та думок, інструментом спілкування, взаєморозуміння і співробітництва, утвердження стереотипів мислення і поведінки. Однозначно, що таке визначення інформації перекреслює те, що записано в Законі України «Про інформацію»¹, оскільки інформація перестає бути тільки відомостями про осіб, предмети, факти, події, процеси, незалежно

¹ Про інформацію: Закон України 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

від форми їх подання, і, набуваючи мережевих властивостей, дедалі більше стає нематеріальним ресурсом розвитку суспільства і її слід більше використовувати у поєднанні із комунікацією.

За таких умов виникає необхідність її нового більш точного тлумачення і відноситись до неї більш уважно. Сьогодні, поряд з класичними природними і соціально-гуманітарними уявленнями і традиціями поводження із інформацією, виникає багато теорій і метатеорій, які вивчають різні грані, типи, різновиди інформаційних процесів та інформаційних систем. У витоків їх створення стояли і українські вчені, особливо ті фахівці, які створювали програмно-апаратні комп'ютерні комплекси, однак у нашому суспільстві сталість щодо уподобань історичних норм і правил поводження із змістовною інформацією постійно входила у протиріччя із вимогами функціонування реальних проєктів, що свідчить про те, що прийняті концепції їх впровадження недосконалі. За таких умов технологічна реалізація гасла «Країна в смартфоні», яке передбачає створення відкритої для участі пересічних громадян у державному управлінні, на нашу думку, поки що виконуватиме більше ідеологічну функцію і буде використовуватися командою «Зе» для інституційної легітимації запозичених технологій.

Необхідності керувати не стільки інформацією, а діями з нею, тобто, допуском до неї, відносинами різних суб'єктів, які використовують її в якості інформаційного ресурсу в своїй інноваційної діяльності, складності додає те, що всі намагаються додати щось особисте для більш повного і виразного визначення термінів «інформація», «інформаційні ресурси» і «нематеріальні активи», особливо, якщо використовують їх в якості об'єктів інноваційної діяльності.

Складність законодавчого визначення поняття, в свою чергу, ускладнює всі

процеси управління відносинами в інформаційній сфері, оскільки різноманітність форм і властивостей інформації переноситься і на створювані інформаційні продукти та об'єкти. До того ж в сучасних мережевих структурах інформація фіксується в електронному вигляді, тобто набуває віртуальної форми і, як наслідок, вимагає створення виключно складних комплексних систем захисту технічними засобами. В мережах вже формуються зони, які вимагають постійного і уважного відстеження і корекції, виникає навіть потреба в корекції правил правового регулювання інформаційно-комунікаційних відносин — інформаційному праві, заради забезпечення інформаційної безпеки¹. Із середини минулого століття проблема знаходиться в центрі уваги світової спільноти і кожної окремо взятої держави і громадянина.

Розбудовуючи електронну державу, про все це необхідно дедалі більше дбати, враховувати досвід проведеної інформатизації для повноти уявлень зокрема про сенс і значення роботи по концентрації інформації в «одному смартфоні».

Національна програма інформатизації передбачала концентрацію та раціональне використання фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого і науково-технічного потенціалу держави заради розбудови в Україні економіки знань. Серед її основних завдань було досягти координації в діях щодо: інформатизації всієї системи загальної і спеціальної освіти — від дитячого садка до вищої школи, наступних форм підготовки і перепідготовки фахівців з метою підвищення значення кваліфікації, професіоналізму і здібностей громадян до творчості як найважливіших характеристик людського потенціалу; формуванню і розвитку індустрії інформаційних і комунікаційних послуг, у тому числі домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача; забезпеченню сфери надання інформаційно-комунікаційних послуг духовним змістом,

¹ Терміни «інформаційне право» та «інформаційна безпека» також, як і термін «інформаційне суспільство» не зовсім відповідають їх науковому змісту. Вони більш точно і повно відображаються поняттями «право на інформацію» та «безпека інформації».

який би відповідав національним культурно-історичним традиціям, у тому числі організація потужного мовного сектора в Internet, який мав стати каталізатором економічного зростання, відкривати безкрайні простори світу для економічної активності, освоєння нових ринків і аудиторій, одночасно збільшуючи свободу вибору для споживача і створюючи платформу для малого і середнього бізнесу.

Позитивне вирішення лише цих трьох масштабних і історичних для України за своїм значенням завдань означало би реальне перетворення накопиченого в країні інформаційного ресурсу на величезний ресурс розвитку соціально-економічного і духовного перетворення країни на шляху до суспільства, заснованого на знаннях. Працюючи над реалізацією програми «Країна в смартфоні», треба орієнтуватися на те, що кількість нафти і газу в нас обмежена, але ринки інформації, комунікації і послуг не мають для нас ніяких обмежень. Якби ми змогли зорієнтувати країну на таку роботу, досягаючи на тлі внутрішньої стабільності народної злагоди, то сьогодні були б вже готовими увійти в постіндустріальну добу. Оскільки в цілому, за загальним обсягом інформаційних ресурсів досить високої якості, Україна посідає достатньо гідні позиції в світі, а інформація, як відомо, включається в обіг для того, щоб привести до створення продукту або послуги, як правило, нематеріальної або високотехнологічної, то виграш (преференції) буде. Проте, якість і навіть законодавче визначення в Україні інформаційного ресурсу, розуміння його структури не відповідають сенсу поняття. Як наслідок, ефективність використання інформаційного ресурсу відстає від сучасних потреб, і проведена робота не наближає нас суттєво до успіху.

Слід відзначити, що з появою в суспільстві потреби у масовій інформацій-

ній культурі, багато що змінилося на краще і, разом з тим, на поверхню вийшли радикальні стратегії постмодернової філософії, зокрема лібертаріанство¹, яке сприяє не стільки оновленню процесів спадкоємності в суспільстві, скільки втраті зв'язків нових поколінь з минулим, навіть за умов, що інформаційні комунікації вже давно стали для нас звичною соціально-вагомою структурою в науково-освітніх процесах, а ІКТ — досить звичним інструментом.

Прийдешній наступ лібертаріанства як державної ідеології більшістю населення України поки що сприймається як тривіальна ідея, однак, оскільки Конституція України забороняє встановлювати будь-яку ідеологію в якості державної політики, позиція команди «Зе» є вразливою. Фахівці вже бачать, що під впливом ідей лібертаріанства в світі активно відбуваються не на краще трансформації в економіці, освіті, науці, мистецтві.

Влада, яка апріорі має комунікативну природу і дедалі активніше виступає у нас через спеціальну політичну комунікацію і реалізує свою інформаційно-комунікаційну функцію за допомогою достатньо досконалих PR-технологій зв'язків з громадськістю, на наш погляд, повинна мати більш адекватну ідеологію. Соціальні відносини у суспільстві, в соціумі також мають комунікативну природу. Наразі сьогодні оформилися достатньо чіткі межі PR-діяльності в державних структурах, а кадровий штат поповнився професійними фахівцями, можна сказати, що склався комплекс їх функціональних обов'язків. Модус² розвитку інформаційної доби стає для нас рушійним фактором зміни суспільно-політичної орієнтації: вона дедалі більше і більше вимагає говорити про сьогодення, намагається заглянути в майбутнє і актуалізує питання про статус минулого досвіду. Разом з тим, задекла-

¹ **Лібертаріанство** (англ. libertarianism; від лат. libertas — свобода) — термін, який використовується спектром політичних філософій, що просувають ідею індивідуальної свободи та мінімізації розміру державного апарату.

² **Модус** — у середньовічній філософії, а також у XVII—VIII століттях — властивість предмета, притаманна йому в деяких станах, на відміну від атрибуту — невід'ємної властивості предмета у всіх його станах.

рована Президентом України і його командою ідея створення «Країни в смартфоні» не просто виключно складна технологічно в реалізації. За роки незалежності зросла актуальність проблем правової і моральної регуляції інформаційно-комунікаційних процесів і інформаційно-комунікаційної діяльності взагалі, оскільки тривала відсутність державної ідеології позбавила нас принципів управління власністю.

Існування держави без державної ідеології неможливо і, якщо в якості офіційної ідеології проголошується відсутність будь-якої ідеології, значить, реальною ідеологією є плутократичний принцип, при якому можновладці не зв'язані ніякими нормами моралі і відповідальності перед своїм народом. Державну ідеологію не можна винайти — ідеологію треба вивести із досвіду історичного розвитку народу. У чому він полягає для України

На це треба відповісти, що ми є великою країною і її велич, насамперед, обумовлена непомірними стражданнями нашого народу. І це при тому, що талант народу є визначним, працьовитість невичерпною, а природні багатства, якими він володіє, дозволяють безбідно існувати в сучасному світі. Що ж заважає нам жити щасливо? Причина полягає в тому, що жоден народ не зазнавав такого жорстокогогноблення від своїх еліт. І не дивно те, що, опинившись з такою елітою на роздоріжжі між Азією і Європою, українська земля зазнає незліченні нашествия завойовників, бідою є те, що власні правителі поводитись з народом гірше за будь-яких завойовників. Всі їхні думки і дії завжди були підпорядковані міжусобицям та боротьбою за владу — їм не було коли думати про народ з давніх-давен до наших днів. За таких умов Україна на багато десятиліть відстала від розвинених країн за рівнем правової гуманності внутрішньої політики, а, отже, по ефективності реалізації здібностей народу. Ідеї гуманізму століттями витравлювались зі свідомості громадян України пропагандою ідеалів, які пригнічували особистість.

Із появою новітніх ІКТ загроза не зникла, а постійно зростає. Різноманіття засобів комунікації лише обумовлює неоднорідність нашого інформаційно-комунікативного простору навіть у розумінні функціональних аспектів. Неоднорідність комунікативного простору проявляється в усіх практиках інформаційно-сміслової взаємодії сучасного соціуму. Вони, безумовно, відрізняються не тільки масштабами і об'єктною основою, часто навіть належать до різних видів реальності (речова, віртуальна, мережева), в яких просторові метрики якісно різні і під впливом різних факторів формується той чи інший різновид простору. А якщо додати, що ми ще погано знаємо про головну субстанцію розвитку світу нової доби — інформацію, яка, інтегруючись із науково-освітньою кваліфікацією, талантом і креативним мисленням людини, системою задіяних нею програмно-апаратних засобів комп'ютерної техніки, утворює сьогодні інформаційний ресурс розвитку сучасного світу, і якому ми поки що не маємо адекватного законодавчого визначення, то можна сказати лише, що робота над реалізацією проектів «Країна в смартфоні» і «Цифрова економіка» для суспільства і для влади буде виключно складною.

Важливо підкреслити, що і сьогодні, коли інформація надається не тільки у звичній письмовій або друкованій формі, а й у електронній, яку людина не може сприймати без комп'ютера, інтегрованих знань і законів щодо визначення інформації, методів її розповсюдження і захисту у нас немає. Всі вони розпорошені і, як наслідок, не систематизовані. Під впливом традицій поведінки з інформацією, які перекочували до нас з сивої давнини і чудово почуваються в новому політичному ландшафті ресурсної держави, ми немов не наситна сарана, проїдаємо наші нематеріальні ресурси — справжнє національне багатство країни. Разом із тим, у світі під впливом розвитку комп'ютерної техніки, новітніх ІКТ і систем, яким притаманні ознаки штучного інтелекту

докорінно змінюються всі закони інформаційно-комунікаційної діяльності, на які в Україні сучасний політикум не звертає уваги.

Інформація є виключно важливою субстанцією в усіх процесах управління, зокрема державою, що її треба навчитись використовувати, забезпечуючи безпеку особистості, суспільства і держави. Ми досягли такого рівня, коли фахівці здатні «зламувати» не тільки комп'ютери, а й людський мозок, добуваючи інформацію. Для цього потрібні дві речі: велика обчислювальна потужність та певний обсяг персональних даних, зокрема біометричних. До сьогоднішнього дня ні у кого, крім спецслужб, не було такої мотивації, однак, ситуація змінюється завдяки розвитку комп'ютерної науки і техніки (розквіт машинного навчання, так званий штучний інтелект) і розвитку біології, зокрема нейробіології. Вона дає нам необхідне розуміння, як працює людський мозок.

Спираючись на них і науково-технічний прогрес, майбутні володарі нашої землі, як і планети в цілому, будуть, насамперед, вирішувати проблеми володіння інформацією. В їх руках опиниться контроль за інформацією і, як наслідок, зосередиться контроль за життям на планеті. Наразі вже не земля, як у давнину, не промислове обладнання, як в індустріальну епоху, а саме інформація стає найважливішим активом у світі, а тому виключно актуальним стає питання найбільш точного її визначення.

За таких умов глобалізація світових комунікацій привела до різкого підвищення значимості визначення грошових еквівалентів інтелектуальної власності і взагалі процесів трансферу інформації та знань, а, відповідно, і умов комерціалізації інтелектуальних продуктів у реаліях нових технологічних умов цифрової комунікації, яка пронизує всі сфери життєдіяльності соціуму, породжуючи якісно нові типи комунікативних структур, інструментів, технологій і процесів, у тому числі і на процес взаємодії влади, громадянського суспільства і особистості.

До основних завдань Національної програми інформатизації, яку було затверджено Законом України «Про національну програму інформатизації» прийнятим 4 лютого 1998 року, було віднесено:

1. Інформатизацію системи загальної і спеціальної освіти — від дитячого садка до закінчення вищої школи, різноманітних форм підготовки і перепідготовки фахівців; підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до рівня творчості як найважливіших характеристик людського потенціалу.

2. Формування і розвиток індустрії інформаційних і комунікаційних послуг — комп'ютеризацію, орієнтовану на масового споживача.

3. Забезпечення сфери послуг духовним змістом, який би відповідав національним культурно-історичним традиціям, організацію потужного мовного сектора в Internet.

Позитивне вирішення лише цих трьох масштабних, історичних для України, завдань означало би реальне перетворення інформації на справжній ресурс соціально-економічного і духовного розвитку країни і, якби ми досягли цього на тлі внутрішньої стабільності і уникнули руйнівних конфліктів на Сході, то були б готовими вступити в постіндустріальне століття раніше, ніж будь-яка інша країна, оскільки в цілому, за загальним обсягом інформаційних ресурсів, Україна посідає досить гідні позиції в світі. Безумовно, на тлі процесів впровадження міжнародних кодексів (ООН, ЮНЕСКО та ін.) і, відповідно, стандартів, які вони задають в якості орієнтирів світу, що інформатизується, становлення віртуальної електронної комунікації підштовхнуло всіх учасників до вироблення строго нормованих юридичних, культурних і моральних норм і правил. Вчені гуманітарії, і правознавці зокрема, здатні взяти активну участь у цих процесах соціалізації, вихованні та утворення нової організаційно-правової культури спілкування в оцифрованому світі, без якої ми не бачимо майбутнього функціонування нового інформаційно-комунікаційного середовища. На жаль, його

якість і структура, а також ступінь використання, відстають від сучасних потреб, і проведена робота не наблизилася суттєво до успіху.

У практичному плані інформаційно-комунікативний простір України виявляється достатньо засміченим, а інформація на окремих напрямках в диспозиціях різних каналів комунікації, засобів і способів генерування, поширення (передачі) і використання інформації та комунікативних повідомлень стають деталі більш вразливим для агресивних дій. Самі феномени інформації, інформаційних ресурсів, комунікації трактуються у нас вільно і по-різному, часто просто як «широкосмугова» соціально-культурна взаємодія.

Сучасна наука виділяє такі найважливіші ознаки сучасної комунікації як то: глобальність, анонімність, дистанційність, миттєве поширення, дискриптивність (ліберальність) контенту і його доступність для всіх користувачів інформаційно-комунікативних мереж і сховищ інформації без обмеження. Незважаючи на існуючі мережеві правила, адміністрування і прийняття міжнародних кодексів, які регулюють процеси в кіберпросторі, інформаційно-етична регламентація поки що відбувається майже спонтанно. Багато оголошених правил соціально-мережевого спілкування формуються, безумовно, як зони «свободи» при цьому часто фактично пропонується інформувати як декларацію свободи від моралі. Виникають навіть морально-правові парадокси: стеження за повідомленнями, перехоплення і збору даних про особу тощо. Часто все це відбувається начебто «з метою захисту права на...», однак, порушуючи норми недоторканості особистого життя, і вступають у протиріччя із існуючими нормами захисту інформації. Фактами незаконного оприлюднення інформації, кібератаками, «тролінгом», хакерством, «піра-

тством» та іншими формами девіантної поведінки¹ наповнено наше інформаційно-комунікативне середовище. Українське законодавство поки що не регулює морально-етичні колізії, а застосування правових норм сильно ускладнено. Це означає, що формування інформаційного права як окремої науки стає для нас тривалим процесом. Її виокремлення в праві потребує значних інтелектуальних зусиль суспільства, насамперед, лідерів, які спроможні будуть зрозуміти органічну єдність у ньому технічної і гуманітарної складової формування єдиних глобальних норм зокрема.

Всі запропоновані за останні десятиліття моделі і комплексні теорії безпеки комунікації і захисту інформації намагаються обґрунтувати (прояснити) природу і сутність інформації — її генезис і способи пізнання визначають і актуальність нового наукового напрямку в структурі наукового знання — філософії інформації, вимагаючи регламентації процесів функціонування інформації на рівні прийняття законів і документів різного рівня: від глобальних до регіональних і місцевого самоврядування зокрема, аж до визначення «благ і зла Internet», його своєрідної «естетики» норм практичного застосування в сучасному світі споживання на всіх рівнях.

Наразі постає низка важливих запитань. Чи можна вважати сучасну національну систему нормативно-правових баз України сучасною та максимально наближеною до потреб кожного українця як у містах, так і в селах? Чи є достатньою інформація, яка надається споживачеві з боку державних органів, основними з яких виступають територіальні центри соціального обслуговування? Чи достатньо продуманими є стратегії соціальної політики нашої держави? Щоб відповісти на ці запитання, необхідно поставити ще одне важливе запитання — чи можна де-факто назвати Україну

¹ **Девіантність**, (від лат. deviation — відхилення) — це незвичайне, але при цьому стійке відхилення від статистичних норм. Іншими словами, девіантною вважається стійкий образ дій, поведінки або мислення, який не типовий для загальної популяції. Девіантна поведінка — тип соціальної поведінки, яка суперечить прийнятим у даному суспільстві правовим, моральним, соціальним нормам і стереотипам.

соціальною державою, як це проголошує принципове положення Конституції?

Проголошена Конституцією України доступність знань при використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій створює все нові й нові завдання перед юридичною наукою, оскільки знання і джерела інформації використовуються у нас по-різному і з різною метою. Теорія права інформаційно-комунікаційних відносин, як сфера наукових знань, не дуже давно з'явилася у порівнянні з іншими напрямками гуманітарних знань, однак дуже динамічно вивчає зміни, що відбуваються в житті сучасного суспільства під впливом інформатизації. До найпростішого розуміння комунікації як акту передачі інформації додалися три основні способи вивчення предмета. В основі першого лежить лінійна перспектива передачі інформації, яка вважає/вбачає, що правильна побудова процесу комунікації приведе до бажаного ефекту. Цей спосіб має тенденцію зосереджуватись на ефектах комунікації. Другий — розглядає комунікацію як виробництво й обмін знаннями. Це пов'язано зі створенням повідомлень із використанням знакових систем і процесом добування знань із повідомлень. (Інтерпретація може привести до різних дієвих результатів.) Третій — вивчає те, як ми використовуємо комунікації в розбудові нашої соціально-економічної реальності. Тут виділяють різні способи нашого спілкування з людьми, постійний пошук й обмін ідеями як цінностями, які, впливаючи на нас, зокрема підсилюють або руйнують нашу ідентичність, розглядаючи комунікацію як основну й обов'язкову умову існування людини в будь-якому суспільстві.

Право як наука і практика лише починає тут впорядковувати і закріплювати законодавчо нові реалії суспільно-політичних відносин. Розвиваючи уявлення і знання про комунікативні особливості нового облаштування життя, ми, безумовно, маємо враховувати умови жорсткого протистояння країн в економічній та військово-політичній сферах

в умовах глобального керованого хаосу. Саме його технології передбачають широке застосування можливостей інформаційно-комунікаційної діяльності. На жаль, у нас внаслідок багатьох причин «комп'ютерне право» або «правова кібернетика» розпорошено в класичних галузях права, передусім в адміністративному, що, безумовно, зменшує нашу національну стійкість до агресивних інформаційно-комунікаційних дій конкурентів і супротивників.

Більшість законодавчих актів у нас ідеологічно успадкована або безсистемно скопійована із західних зразків. Так, скажімо, розпочинаючи на початку 90-х років минулого століття створення системи захисту інформації в незалежній Україні, ми, створюючи Державну службу України з питань технічного захисту інформації, намагалися лише відтворити систему, яка існувала в СРСР. Однак спроба виділити її інституціонально поки що не до кінця вдалася, а тому серед існуючих проблем державотворення вона посідає сьогодні особливе місце. Розбудова національної структури органів, які забезпечують функцію захисту інформації, в Україні продовжується, її вирішують, кожен по-своєму, в департаменті контррозвідального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки СБУ, кіберполіції МВС, Держспецзв'язку. Зрозуміло, що всі вони постійно стикаються із невирішеністю безлічі проблем світоглядного рівня, скажімо, навіть у термінології. Як наслідок, у нас іноді відсутнє ясне і загальноприйнятне розуміння самого сенсу захисту інформаційно-комунікаційного простору країни. Як наслідок, доводиться констатувати, що на сьогодні українське законодавство і юридична практика в сфері регулювання комп'ютерної інформаційно-комунікаційної діяльності не відповідає вимогам часу, а їх диктує стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, зокрема очікувана поява в комунікації систем штучного інтелекту, і взагалі нова хвиля індустріального розвитку на основі розвитку інформаційно-комунікаційної техніки.

Прагнення України стати незалежною державою і увійти до кола технологічно розвинених держав вимагає сьогодні принципово нового бачення і ставлення до проблем інформаційно-комунікаційної діяльності при розбудові всіх інституціональних засад державного управління. Це означає, що партія «Слуга народу» (команда «Зе») повинна стати безперервно діючою службою держави, проникнути до усіх верств суспільства і постійно збирати інформацію про рівень задоволення потреб різних суспільних груп і, насамперед — про «больові точки». Така інформація повинна передаватися до органів місцевого самоврядування або до відповідних органів державної влади, насамперед, для усунення виявлених антигуманних явищ. Партія повинна визначати ідеали суспільних відносин і принципи їх практичного досягнення (ідеологічний принцип), керуватися зрозумілими ідеологічними принципами. Зокрема слід приділити більшу увагу вивченню технологій керованого хаосу, в які ми занурені глобально і проявом чого є ведення проти нас гібридної війни. Головним у цьому ланцюгові, на наш погляд, є збалансована і безпечна інформаційно-комунікаційна діяльність, а саме:

- створення сучасної, на рівні провідних країн, системи підготовки та перепідготовки наукових і педагогічних кадрів, включаючи кандидатів і докторів наук;

- проведення заходів, що здатні охоплювати проблеми міграції фахівців,

залучення іноземних спеціалістів до роботи із змістовною інформацією в Україні, підтримка їх у створенні і розвитку свого бізнесу, покращення обслуговування іноземних кадрів, метою тут є залучення якомога більше світових інноваційно мислячих спеціалістів;

- організація та координація діяльності наукових фундаментальних і прикладних дослідно-конструкторських центрів у сфері інформаційно-комунікаційної діяльності із провідними центрами світу, зокрема в сфері її безпеки зокрема;

- створення національних стандартів і контроль якості діючих стандартів, включаючи криптографічні системи;

- розгортання мережі національної конкурентоспроможної промислової бази в сфері виробництва електронної техніки, засобів зв'язку і криптографії, систем штучного інтелекту і суперкомп'ютерів.

Щоб уникнути негативного розвитку подій право та інші гуманітарні науки — психологія, соціологія тощо, в координатах проблем розбудови державного управління мають запропонувати нові методи і можливості кібернетичного мислення щодо розумного використання знань про сучасні і перспективні ІКТ. Вочевидь, що все це вимагатиме розробки нової інституціональної матриці розвитку України та створення відповідних національних систем експертизи і сертифікації методів і засобів роботи із змістовною інформацією в цифровому форматі.

Соснин А. В., Гордиенко С. Г. Понимание информации в структуре юридической науки. Современный этап развития Украины и мирового сообщества характеризуется интеграционными процессами в сфере экономики, политики, науки, образования, культуры, на фоне использования цифровых информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Они формируют глобальное информационно-коммуникационное пространство и новые общественно-политические реалии во всех социально значимых сферах жизни, являясь конструктивно-технологической основой невиданного взаимодействия стран и народов через Internet и online-системы.

Ключевые слова: информация, информационно-коммуникационные технологии, информационно-коммуникационная безопасность, информационно-коммуникационная деятельность, информационное пространство, научная и образовательная политика, информационное законодательство, юридическая наука.

Sosnin A. V., Gordienko S. G. Understanding information in the structure of legal science.

The current stage of development of Ukraine and the world community is characterized by integration processes in the sphere of economy, politics, science, education, culture, against the background of the use of digital information and communication technologies (ICT). They form a global information and communication space and new socio-political realities in all socially significant spheres of life, being a constructive and technological basis for the unprecedented interaction of countries and peoples through the Internet and online systems.

Keywords: information, information and communication technologies, information and communication security, information and communication activity, information space, scientific and educational policy, information legislation, legal science.

Кримінальна відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ / Ю. А. Бельський, П. А. Воробей, А. В. Савченко, О. Г. Колб: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 264 с.

ISBN 978-966-667-743-6

Монографія присвячена комплексному дослідженню теоретичних і практичних питань кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 361 Кримінального кодексу України. Визначено теоретико-методологічні засади дослідження, проаналізовано історичний та зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Досліджено об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу вказаного злочину, його кваліфікуючі ознаки, а також покарання за вчинення цього злочину. На підставі отриманих результатів наукового дослідження вироблено низку пропозицій щодо удосконалення кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку.

Для здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, працівників право-охоронних органів, адвокатів, суд-

дів, усіх тих, хто цікавиться питаннями кримінальної відповідальності за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку.